

ТВОРЧА АТМОСФЕРА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ТВОРЧОГО ВЧИТЕЛЯ

В статті аналізуються різні підходи к определению творческой личности учителя. Рассматривается проблема создания творческой атмосферы в учебном процессе высшей школы как важный фактор становления творческой личности учителя.

The article analyses different approaches to definition of teacher's creative personality. The problem of making creative atmosphere of high school study

process as an important factor of teacher's creative personality formation is investigated.

Бурхливі зміни в суспільстві диктують необхідність модернізації сфери освіти. Характерною особливістю сучасної освіти є спрямованість на індивідуальний розвиток особистості, забезпечення умов для її творчої самореалізації в суспільстві. У зв'язку з цим особистісно орієнтована освіта сьогодні актуальна, особливо в практиці вищої педагогічної школи. Її реалізація знаходить відображення в переході до діалогічного характеру занять, у співпраці та співтворчості викладача і студента, використанні імітаційно-ігрових моделей навчання, проблемних ситуацій з урахуванням здібностей і можливостей студентів. Формування культури життєдіяльності особистості, розвиток активності, професійної спрямованості, творчого потенціалу є основною метою сучасних систем освіти і виховання. Не викликає сумніву актуальність та практична значущість досліджень з виявлення умов і методів, які забезпечили б особистісно-професійне зростання майбутнього вчителя, формування творчого стилю його діяльності в процесі підготовки у вищому навчальному закладі.

Ще М.Монтень теоретично обґрунтував методи навчання та виховання, спрямовані на розвиток творчого потенціалу дитини. Науково обґрунтував теорію особистісно орієнтованого навчання Г.Шаррельман. Процес навчання та виховання він бачив як творчу співпрацю вчителя з учнями. Ф. Гансберг акцентував увагу на формуванні особистості засобами мистецтва.

Визначенню поняття "творча особистість" приділяється велика увага в науковій літературі (В.Андрєєв, Д.Богоявленська, В.Кан-Калік, Н.Кичук, Н.Кузьміна, М.Поташник, С.Сисоєва, В. Цапок).

Н.Кичук визначає творчу особистість через її інтелектуальну активність, творче мислення, творчий потенціал [4].

Більшість авторів виділяють такі характеристики творчої особистості: високий рівень професіоналізму, прагнення до нового, оригінального. Головним показником творчої особистості є творчі здібності, які є індивідуально-психологічними здібностями людини, що відповідають вимогам творчої діяльності.

Н.Смагло акцентує увагу на формуванні "внутрішнього творчого середовища" особистості, до якого входять такі компоненти:

- самооцінка;
- мотивація;
- здатність до критичного аналізу;
- цілеспрямованість;
- впевненість у своїх силах;
- здатність правильно сформулювати проблему;
- оптимізм;
- гнучкість мислення;

- толерантність;
- образність мислення;
- концентрація уваги;
- дисципліна [9].

У сучасній психолого-педагогічній літературі досить часто термін "творча особистість" замінюється на термін "креативна особистість". Проблемам креативності приділяє багато уваги С.Сисоєва. Вона зазначає, що креативна особистість – це особистість, яка має певні внутрішні передумови, що забезпечують її творчу активність, нестимульовану ззовні перетворювальну діяльність. Але така активність не завжди продуктивна. Продуктивна ж творча активність і є творчою діяльністю, внаслідок якої виникає нове відкриття [8]. Вдале визначення терміна "творча особистість" знаходимо в О.Пехоти: "Творча особистість – це креативна особистість, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу людини додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності" [6].

Проблемам розвитку творчих здібностей особистості присвячені дослідження психологів: Л.Божовича, А.Маслоу, Я.Пономарьова, С.Рубінштейна, Б.Теплова; педагогів: Є.Антоновича, І.Зязюна, Б.Неменського, О.Рудницької.

В дослідженнях Л.Кондрашової, Н.Нікандрова, В.Сластьоніна, С.Сисоєвої виявлені протиріччя між масовим характером навчання у вищих педагогічних закладах і рівнем сформованості творчого стилю діяльності майбутніх вчителів.

Важливу роль у розробці основ теорії педагогічної творчості відіграють праці Г.Костюка, М.Леонтьєва, С.Максименко, В.Моляко.

Поняття "педагогічна творчість" в дослідженнях вчених трактується неоднозначно.

Л.Рувінський в аспекті педагогічної творчості розглядає процес пошуку вчителем оптимальної системи методів та прийомів педагогічної діяльності, спрямованої на формування творчої фантазії учня.

М.Поташнік завданням педагогічної творчості вважає пошук оптимальних шляхів у вирішенні конкретних педагогічних ситуацій.

В.Кан-Калік підкреслює, що педагогічна творчість вчителя включає його творчу діяльність та творчу навчальну діяльність учня, які знаходяться у взаємодії та взаємозв'язку.

Ш.Амонашвілі, І.Волков, Є.Льїн, М.Поташнік, М.Скаткін, І.Харламов трактують педагогічну творчість, перш за все, в аспекті творчого процесу педагога, а також як прояв внутрішніх якостей особистості вчителя.

У педагогічному словнику педагогічна творчість визначається як

“оригінальне і високоефективне вирішення вчителем навчально-виховних завдань, збагачення теорії та практики виховання і навчання” [5].

У практичних дослідженнях В. А. Роменця підкреслюється, що студентська молодь позитивно відповідає на запитання про потребу у творчій діяльності [7].

Неоднозначність визначень педагогічної творчості призводить до застосування різних підходів до розв’язання проблеми підготовки творчого вчителя.

Предметом творчості виступає сам суб’єкт діяльності, який ставить перед собою мету й добивається її здійснення. Педагогічна творчість багатоскладова, пов’язана з розв’язанням суперечностей, з наявністю об’єктивних і суб’єктивних умов.

З. Загвязинський виділяє такі своєрідні особливості педагогічної творчості:

- обмеження діяльності певним відрізком часу;
- необхідність позитивної динаміки творчого процесу;
- співтворчість вчителя з педагогічним колективом та учнями;
- обстановка публічності;
- специфічність предмету творчості [2].

На наш погляд, важливо підкреслити і такі своєрідні риси педагогічної творчості, як важкість у прогнозуванні результатів творчого процесу, багатогранність особистісних характеристик суб’єктів творчості, вплив незапланованих чинників.

Аналіз літератури дозволяє стверджувати, що в працях педагогів обґрунтована характеристика творчої особистості вчителя, визначені структурні особливості творчої педагогічної діяльності. Проте, питання підготовки такого вчителя не розв’язано повною мірою. Не всі резерви вищого навчального закладу в цьому плані вичерпані. Предметом цієї статті виступає атмосфера вищої школи як важливий фактор становлення творчої особистості вчителя. Мета статті – виявити залежність між створенням атмосфери творчого зростання студентів та успішністю навчального процесу.

До об’єктивних зовнішніх умов ефективної педагогічної творчості належить соціокультурне середовище, яке безпосередньо є і сферою творчої діяльності педагога. Воно містить як матеріальну (зовнішню) сферу, так і духовне (ідейне) середовище особистості. Розуміння соціального середовища як виховного фактора можливо лише за умови, що особистість розглядається як суб’єкт активної творчої перетворювальної діяльності. Важливу роль відіграють педагогічна позиція колективу, психологічний клімат у ньому; матеріальний, організаційний, кадровий компоненти.

Одною з основних цілей викладача є створення ситуації успіху для розвитку творчої особистості студента, усвідомлення ім своїх реальних

можливостей, виховання завзятості, наполегливості й волі в досягненні мети. Радість від успіху у вирішенні нестандартних завдань буде дорівнюватись витраченим зусиллям. Щоб ситуація успіху не сприймалася студентами штучно створеною, викладач повинен володіти широким арсеналом методів психолого-педагогічного впливу, мати високорозвинену моральну й емоційну культуру, вміння створити оптимістичний психоемоційний комфорт. А на це здатна лише творча особистість.

Якими б складними не були педагогічні умови й вимоги, творчий вчитель повинен постійно прагнути оновлення творчих сил. Безліч зовнішніх та внутрішніх факторів впливають на творче самопочуття викладача. Керування емоційним станом – складний процес. Творчого вчителя в цьому плані характеризує високий рівень загальної та комунікаційної культури, відданість професійно-етичним принципам, любов до дітей. Усе це говорить про багатство душевних якостей особистості, розвинутої інтуїції, які є джерелом натхнення. Гідно вийти з неординарної, а іноді й конфліктної ситуації допоможе самовладання, терпіння, такт, які притаманні лише високомислячій людині.

Творчий учитель повинен постійно стимулювати позитивні емоційні настанови, переборювати психологічні бар'єри для успішної співтворчості. В. Кан-Калік радить вчителям для підтримки творчого самопочуття в спілкуванні закріплювати знайдені зовнішні форми вираження свого емоційного ставлення до матеріалу, використовуючи індивідуально відібрані засоби та заходи [3].

Всебічному творчому розвитку особистості сприяє створення сприятливого морально-психологічного клімату, а саме:

- атмосфери довіри й вимогливості;
- доброзичливої ділової критики;
- відсутність тиску з боку керівництва;
- високого ступеню взаємодопомоги й відповідальності.

Психологічна атмосфера багато в чому визначається рівнем комунікаційної культури викладача. Спілкування – сфера реалізації творчого потенціалу особистості, воно стимулює творчий процес. Головна функція спілкування – впливова (крім інформаційної, перцептивної та експресивно-емоційної). Спілкування є ядром у змісті творчої професійної діяльності педагога. Та, хоча цій проблемі присвячені дослідження видатних вчених (Ш.А.Амонашвілі, В.А.Кан-Калік, А.А.Леонтьєв, В.А.Сухомлинський), в сучасній системі підготовки вчителів її значення недооцінюється. Адже рішення такої проблеми студентів педагогічних закладів, як подолання бар'єрів взаєморозуміння в спілкуванні з учнями (морального, емоційного, етичного, естетичного, інтелектуального) великою мірою залежить від розвитку комунікативної культури майбутніх вчителів.

Практично усі якості людини проявляються в його вмінні

спілкуватися. В. Кан-Калік рекомендує молодим спеціалістам, формуючи індивідуальний стиль спілкування, починати з вивчення своїх особистісних якостей, працюючи над негативними проявами [3]. Для ефективного творчого процесу в спілкуванні зі співробітниками та учнями необхідно також навчитись враховувати їх індивідуальні особливості, що можливо лише при умовах тривалої педагогічної практики.

Майбутній педагог повинен оволодіти вербальними і невербальними засобами спілкування. Вербальна техніка складається зі способів організації тексту та риторичних прийомів. Однак правильне, живе мовлення не завжди сприймається такими вимогливими слухачами, як діти. Творчий вчитель повинен досконало володіти технікою невербальною (мімікою, жестами, тоном, темпом інтонації мовлення). А це передбачає розвинені артистичні здібності (що притаманні не тільки темпераментним особам, всупереч розповсюдженій думці), здатність швидко перевтілюватися в нові образи, пристосовуватися до ситуації. При цьому спілкування повинно мати характер вільного неформального обміну переживаннями й ідеями, що можливо лише в умовах духовної спорідненості, довіри, розуміння. Дотримуючись цих принципів, молодий вчитель виробляє й удосконалює індивідуальний стиль спілкування й поведінки, спрямований на постійний творчий саморозвиток та духовний розвиток учнів. Це передбачає усвідомлений вибір, аналіз і корекцію дій, для чого необхідно неординарне мислення, здатність ставити перед собою нові цілі, завдання, мотиви та передбачати їх наслідки.

Практика підтверджує оптимістичні прогнози стосовно цілеспрямованого розвитку творчих здібностей, творчого потенціалу особистості студента. Серед основних умов формування творчої особистості майбутнього педагога можна виділити такі:

- діагностика й своєчасна корекція інтелектуальних, моральних та психічних якостей особистості;
- розвиток мотиваційної сфери особистості;
- створення позитивного емоційно-психологічного клімату в колективі;
- створення формуючого середовища, сприятливого для співтворчості викладача та студентів ("ситуація успіху", проблемне, імітаційно-ігрове навчання);
- тривала педагогічна практика;
- ознайомлення з різноманітними дидактичними системами й можливість вибору та творчого вдосконалення методик навчання й виховання;
- моделювання ситуацій і засобів спілкування для розвитку професійної спрямованості та культури життєдіяльності особистості.

Таким чином, головним завданням педагогічної науки й системи

освіти є створення якісно нового розвиваючого середовища, в якому майбутній спеціаліст мав би можливість пізнавати й розвивати свої індивідуальні здібності, формувати творчий стиль діяльності і активну професійну позицію.

Література:

1. Белкин И. Г. *Ситуация успеха. Как ее создать: Книга для учителя.* – М., 1991. – 176 с.
2. Загвязинский В. И. *Педагогическое творчество учителя.* – М.: Педагогика, 1987. – 160 с.
3. Кан-Калик В. А. *Учителю о педагогическом общении: Книга для учителя.* – М.: Просвещение, 1987. – 190 с.
4. Кичук Н. В. *От творчества учителя к творчеству ученика.* – Измаил, 1992. – 96 с.
5. *Педагогический словарь.* В 2 т. Т 2./ Гл. ред. Каиров И. А. – М.: Академия педагогических наук РСФСР, 1960. – 766 с.
6. Пехота О. М. Професійна індивідуальність майбутнього вчителя. “Педагогіка і психологія”. Вісник Академії педагогічних наук України. – 1994. – №5. – с. 106.
7. Роменець В. А. *Психологія творчості: Навч. посібник.* – 2-ге вид., доп. – К.: Либідь, 2001.
8. Сисоєва С. О. *Основи педагогічної творчості вчителя: Навч. посібник.* – К.: ІСДОУ. – 1994. – 112 с.
9. Смагло Н. С. *Сучасні аспекти розвитку творчої особистості// Дайджест педагогічних ідей та технологій.* – 2002. – №3. – с. 32-35.
10. *Теория и практика личностно-ориентированного образования: Материалы “круглого стола”// Педагогика.* – 1996. – №5.